IQRO JURNALI , IQRO JOURNAL, ИКРО ЖУРНАЛИ
ISSN:2181-4341| wordlyknowledge.uz/index.php/iqro
Volume 23. Issue 02. Sentabr, 2026

ZAMONAVIY TYUTOR TALABANING BUGUNI VA KELAJAGINI BOG‘LOVCHI KO‘PRIK: MENTORLIK, INNOVATSIYA VA IJTIMOIY MAS’ULIYAT

Alijonov Ismoiljon Akramjon o‘g‘li
Andijon davlat texnika instituti tyutori
https://doi.org/10.5281/zenodo.23073990

Annotatsiya. Ushbu maqolada zamonaviy tyutorning talaba hayotidagi o‘rni, uning ta’lim jarayonini qo‘llab-quvvatlash hamda talabaning kelajakdagi kasbiy rivojlanishiga ta’siri yoritilgan. Tyutorlik faoliyatida mentorlik, innovatsion yondashuvlar va talabaning individual ehtiyojlariga e’tibor berishning ahamiyati tahlil qilingan. Shuningdek, tyutorning nafaqat akademik masalalarda, balki talabaning ijtimoiy faolligi, mustaqil fikrlashi va mas’uliyatini shakllantirishdagi roli ko‘rsatib berilgan. Maqolada zamonaviy tyutorni talabaning bugungi ta’lim jarayoni bilan kelajakdagi kasbiy va ijtimoiy faoliyati o‘rtasidagi muhim ko‘prik sifatida rivojlantirish bo‘yicha fikrlar ilgari surilgan.
Kalit so‘zlar: tyutor, mentorlik, talaba, ta’lim jarayoni, innovatsiya, ijtimoiy mas’uliyat, kasbiy rivojlanish, akademik qo‘llab-quvvatlash, talaba faolligi.

Kirish. Bugungi kunda oliy ta’lim tizimida talabaning faqat bilim olishi emas, balki uning shaxsiy, ijtimoiy va kasbiy jihatdan rivojlanishi ham muhim vazifalardan biriga aylanmoqda. Mehnat bozorida yuz berayotgan o‘zgarishlar, raqamli texnologiyalarning keng tarqalishi va zamonaviy kasblarga qo‘yilayotgan talablarning ortib borishi talabadan mustaqil fikrlash, tashabbuskorlik, muloqot qobiliyati va o‘z faoliyatini to‘g‘ri tashkil etishni talab qilmoqda. Shu sababli oliy ta’lim muassasasida talabani nafaqat o‘qishga, balki kelajakdagi kasbiy va ijtimoiy hayotga tayyorlashga xizmat qiladigan qo‘llab-quvvatlash tizimining mavjudligi muhim ahamiyat kasb etadi. Ana shunday tizimda zamonaviy tyutorning o‘rni alohida ko‘rinadi.

O‘zbekistonda tyutorlik faoliyatining institutsional asoslari ham bosqichma-bosqich shakllantirildi. Xususan, O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2021-yil 9-sentabrdagi 563-sonli “Respublika oliy ta’lim muassasalarida talabalarni turar joy bilan qamrab olish darajasini oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarorida davlat oliy ta’lim muassasalarining 1–3-kurs talabalariga tyutorlarni biriktirish amaliyoti joriy etilgan [1]. Mazkur hujjatda tyutorlarning talabalarning ma’naviy va ijtimoiy holatini muntazam tahlil qilishi, mavjud muammolarni aniqlashi va ularni bartaraf etishda yaqindan yordam berishi belgilangan. Mazkur yondashuv tyutorning vazifasi oddiy tashkiliy yoki nazorat faoliyatidan iborat emasligini ko‘rsatadi. Aksincha, tyutor talabaning kundalik ta’lim jarayonidagi muammolarini aniqlash, unga moslashishda ko‘maklashish, zarur hollarda tegishli mutaxassis yoki bo‘lim bilan bog‘lash hamda talabaning ijtimoiy faolligini qo‘llab-quvvatlashda muhim vositachi sifatida namoyon bo‘ladi. Shu jihatdan tyutorlik faoliyati maqola mavzusida ilgari surilgan “talabaning buguni va kelajagini bog‘lovchi ko‘prik” tushunchasining amaliy mazmunini ochib beradi.

Tyutor lavozimining oliy ta’lim muassasalaridagi tashkiliy jihatdan mustahkamlanishi ham ushbu faoliyatga bo‘lgan e’tiborning ortib borayotganini ko‘rsatadi. Oliy ta’lim muassasalari boshqaruv, texnik, xizmat ko‘rsatuvchi va o‘quv-yordamchi xodimlarining namunaviy shtatlariga 2024-yilda kiritilgan o‘zgartirishlarga muvofiq, kunduzgi ta’limning 1-3-kurs

talabalaridan har 120-150 nafariga bir birlik tyutor lavozimi kiritilishi belgilangan. Bu esa tyutorlikni oliy ta’lim tizimidagi muntazam va tashkiliy jihatdan belgilangan faoliyat yo‘nalishlaridan biri sifatida ko‘rish imkonini beradi.

Zamonaviy tyutor faoliyatining yana bir muhim jihati mentorlik yondashuvi bilan bog‘liq. Talabaga faqat tayyor maslahat berish emas, balki uning o‘z imkoniyatlarini anglashiga, muammoni mustaqil tahlil qilishiga va to‘g‘ri qaror qabul qilishiga yordam berish tyutorlikning mazmunini yanada boyitadi. Bunda tyutor talabaning qiziqishlari, qobiliyatlari va kelajakdagi maqsadlarini hisobga olishi, uning individual rivojlanish yo‘nalishini belgilashga ko‘maklashishi mumkin. Natijada tyutor va talaba o‘rtasidagi munosabat oddiy “maslahatchi va talaba” munosabatidan ko‘ra, o‘zaro ishonch va hamkorlikka asoslangan mentorlik modeliga yaqinlashadi.

Bugungi ta’lim jarayonini innovatsiyalarsiz tasavvur qilish qiyin. Raqamli platformalar, elektron ta’lim resurslari, onlayn muloqot vositalari va sun’iy intellektga asoslangan texnologiyalar talaba bilan ishlashning yangi imkoniyatlarini yaratmoqda. Tyutor ushbu vositalardan oqilona foydalanish orqali talabalar bilan tezkor aloqa o‘rnatishi, ularning muammolarini aniqlashi, foydali ta’lim resurslarini tavsiya qilishi va individual yondashuvni kuchaytirishi mumkin. Biroq innovatsiya faqat texnologiyadan foydalanish bilan cheklanmaydi; eng muhimi, undan talabaning rivojlanishi uchun to‘g‘ri maqsadda foydalanishdir.

Tyutorlik faoliyatining ijtimoiy yo‘nalishi ham alohida e’tiborga loyiq. Talabaning jamoada ishlashi, ijtimoiy loyihalarda ishtirok etishi, tashabbus ko‘rsatishi va jamiyat oldidagi mas’uliyatini his qilishi uning kelajakdagi faoliyati uchun muhim ko‘nikmalarni shakllantiradi. 2021-yildagi 563-son qarorda tyutorning talabaning ma’naviy va ijtimoiy holati bilan ishlashi belgilanganligi ham ushbu yo‘nalishning amaliy ahamiyatini ko‘rsatadi. Shunday qilib, zamonaviy tyutorni faqat talabaning muammolarini hal qilishga yordam beruvchi xodim sifatida emas, balki uning ta’limiy, shaxsiy, kasbiy va ijtimoiy rivojlanishini qo‘llab-quvvatlovchi muhim hamroh sifatida ko‘rish mumkin. Ayniqsa, mentorlik, innovatsion yondashuv va ijtimoiy mas’uliyatning birgalikda qo‘llanilishi tyutorlik faoliyatining mazmunini yanada kengaytiradi. Shu nuqtayi nazardan, mazkur maqolada zamonaviy tyutorning talaba hayotidagi o‘rni, mentorlik yondashuvining ahamiyati, innovatsion vositalardan foydalanish imkoniyatlari hamda talabaning ijtimoiy mas’uliyatini shakllantirishdagi roli yoritiladi.

Asosiy qism. Zamonaviy oliy ta’lim tizimida tyutorlik faoliyati talabaning ta’lim jarayonidagi ishtirokini qo‘llab-quvvatlash, uning shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishiga ko‘maklashish hamda kelajakdagi kasbiy faoliyatiga tayyorlashning muhim mexanizmlaridan biri sifatida shakllanmoqda. O‘zbekistonda bu faoliyatning huquqiy va tashkiliy asoslari 2021-yildan boshlab aniq belgilandi. Xususan, Vazirlar Mahkamasining 2021-yil 9-sentabrdagi 563-son qaroriga muvofiq, 2021-yil 1-sentabrdan boshlab davlat oliy ta’lim muassasalarining 1–3-kurs talabalariga tyutorlarni biriktirish amaliyoti joriy etildi. Mazkur qarorda tyutorning asosiy vazifalaridan biri talabalarning ma’naviy va ijtimoiy holatini doimiy tahlil qilish, mavjud muammolarni aniqlash va ularni bartaraf etishda yaqindan yordam berish sifatida belgilangan [1].

Tyutorlik institutining joriy etilishi oliy ta’lim tizimida talaba bilan ishlashning mazmuni o‘zgarganini ko‘rsatadi. Avvalgi guruh murabbiyi modelidan farqli ravishda, tyutorning faoliyati talabaning kundalik muammolari, ijtimoiy holati, ta’limdagi qiyinchiliklari va shaxsiy rivojlanishi bilan yanada yaqin bog‘langan. 563-son qarorda har 120–150 nafar talaba uchun 1 ta

tyutor shtat birligi belgilangan. Keyinchalik bu me’yor Oliy ta’lim muassasalari boshqaruv, texnik, xizmat ko‘rsatuvchi va o‘quv-yordamchi xodimlarining namunaviy shtatlari to‘g‘risidagi hujjatning 2024-yildagi o‘zgartirishlari bilan mustahkamlangan. Amaldagi hujjatda kunduzgi ta’limning 1–3-kurs talabalaridan har 120–150 nafari uchun 1 birlik tyutor lavozimi kiritilishi ko‘rsatilgan [1; 2].

Mazkur raqamning o‘zi tyutorlik faoliyatining ko‘lami haqida muhim tasavvur beradi. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasining ma’lumotlariga ko‘ra, oliy ta’lim tashkilotlaridagi talabalar soni 2021-yildagi 808 439 nafardan 2025-yilda 1 535 006 nafarga yetgan. Ya’ni ushbu davrda talabalar soni qariyb 90 foizga oshgan [5]. Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligining 2025-yil yakunlari bo‘yicha ma’lumotlarida esa respublikada 207 ta oliy ta’lim tashkiloti faoliyat yuritayotgani va talabalar soni 1,7 million nafardan oshgani qayd etilgan. 2017-yilda talabalar soni qariyb 279 ming nafar bo‘lganini hisobga olsak, 8 yil ichida oliy ta’lim kontingenti qariyb 6 barobarga kengaygan [6; 7].

Talabalar sonining bunday tez o‘sishi tyutorlik faoliyatiga bo‘lgan ehtiyojni ham oshiradi. Chunki oliy ta’lim qamrovi kengaygani sari talabalar tarkibi ham xilma-xillashadi: turli hududlardan kelgan yoshlar, turli ijtimoiy sharoitdagi oilalar farzandlari, ishlayotgan talabalar, xorijiy tillarni yoki qo‘shimcha kasbiy ko‘nikmalarni egallayotgan yoshlar bir ta’lim muhitida tahsil olmoqda. Bunday sharoitda barcha talabaga bir xil yondashuvdan foydalanish kutilgan natijani bermasligi mumkin. Tyutorning asosiy afzalligi ham shundaki, u talabalar bilan individual va kichik guruhlar kesimida ishlash imkoniyatiga ega.

Tyutorning mentorlik vazifasi aynan shu nuqtada namoyon bo‘ladi. Mentorlikni faqat maslahat berish bilan cheklash to‘g‘ri emas. Zamonaviy mentor talabaning o‘rniga qaror qabul qilmaydi, balki uning mustaqil qaror qabul qilish qobiliyatini rivojlantirishga yordam beradi. Masalan, talaba o‘z mutaxassisligi bo‘yicha kelajakdagi faoliyatini aniqlashda qiynalayotgan bo‘lsa, tyutor unga tayyor kasb yoki yo‘nalishni tanlab bermasdan, uning qiziqishlari, kuchli tomonlari, mavjud ko‘nikmalari va mehnat bozori talablari asosida variantlarni tahlil qilishga yordam berishi mumkin. Shu tariqa tyutorning faoliyati “muammoni hal qilib berish”dan “talabani muammoni mustaqil hal qilishga o‘rgatish”ga o‘tadi.

Bu yondashuv O‘zbekistonda oliy ta’limni rivojlantirish bo‘yicha belgilangan vazifalar bilan hamohangdir. 2019-yil 8-oktabrdagi PF-5847-son Farmon bilan tasdiqlangan O‘zbekiston Respublikasi oliy ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasida oliy ta’lim sifatini oshirish, zamonaviy ta’lim texnologiyalarini joriy etish, ta’lim jarayonini takomillashtirish va raqobatbardosh mutaxassislar tayyorlash kabi ustuvor yo‘nalishlar belgilangan [3]. Shu nuqtayi nazardan, tyutorni talabaning akademik faoliyati bilan kelajakdagi kasbiy rivojlanishi o‘rtasida bog‘lovchi shaxs sifatida ko‘rish mumkin.

Innovatsiya esa zamonaviy tyutorlik faoliyatining ikkinchi muhim yo‘nalishidir. Hozirgi talabalar raqamli muhitda ta’lim olayotgani sababli tyutorning an’anaviy suhbat va uchrashuvlar bilan cheklanib qolishi yetarli emas. Elektron ta’lim platformalari, messenjerlar, videokonferensiyalar, elektron so‘rovnomalar, raqamli portfoliolar va sun’iy intellekt vositalaridan oqilona foydalanish tyutor va talaba o‘rtasidagi muloqotni tezlashtirishi mumkin. Bunda texnologiyaning o‘zi maqsad emas, balki talabaning ehtiyojini tezroq aniqlash va unga mos yordam ko‘rsatish vositasi sifatida qaralishi kerak.

Raqamli yondashuvning ahamiyati oliy ta’lim shakllaridagi o‘zgarishlarda ham ko‘rinadi. 2025-yil yakunlari bo‘yicha Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi ma’lumotlariga ko‘ra, masofaviy ta’lim shaklida kadrlar tayyorlaydigan oliy ta’lim muassasalari soni 21 tadan 52 taga oshgan. 2025/2026-o‘quv yilidan magistratura bo‘yicha kechki va masofaviy ta’lim shakllarida ham kadrlar tayyorlash yo‘lga qo‘yilgan [6]. Bu jarayon tyutorlardan raqamli muloqot va masofadan maslahat berish ko‘nikmalarini ham talab etadi.

Tyutorlik faoliyatining yana bir muhim jihati - ijtimoiy mas’uliyatni shakllantirishdir. Talabaning oliy ta’limdagi muvaffaqiyati faqat uning baholari bilan belgilanmaydi. Uning jamoada ishlay olishi, boshqalarning fikrini hurmat qilishi, ijtimoiy tashabbuslarda ishtirok etishi, o‘z huquq va majburiyatlarini anglashi ham kelajakdagi shaxsiy va kasbiy faoliyatiga ta’sir ko‘rsatadi. 563-son qarorda tyutorning talabaning ma’naviy va ijtimoiy holatini muntazam o‘rganishi belgilanganligi aynan shu jihatning huquqiy asosini ko‘rsatadi [1]. Bu vazifa, shuningdek, “Ta’lim to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi Qonunida belgilangan ta’lim oluvchilarning har tomonlama rivojlanishini ta’minlashga qaratilgan umumiy yondashuv bilan ham uyg‘unlashadi [4].

Yoshlarning ijtimoiy faolligi bo‘yicha so‘nggi ko‘rsatkichlar ham bunday faoliyatning ahamiyatini ko‘rsatadi. Hukumat ma’lumotlariga ko‘ra, 2025-yilda “TalabaFest–2025” doirasidagi tadbirlarga 1,5 million yosh jalb qilingan, “Besh tashabbus olimpiadasi” doirasidagi tanlov va musobaqalar orqali esa 10,9 million yosh qamrab olingan [8]. Bu raqamlar yoshlarning faqat auditoriyadagi ta’lim bilan emas, balki sport, madaniyat, ijod, intellektual va jamoaviy faoliyat bilan ham shug‘ullanishiga ehtiyoj yuqori ekanini ko‘rsatadi. Tyutor ushbu imkoniyatlarni talabaga yetkazish, uning qiziqishiga mos loyihalarni tavsiya qilish va faol ishtirokini qo‘llab-quvvatlash orqali ijtimoiy faollikni kuchaytirishi mumkin. Shuningdek, oliy ta’lim tizimining kengayishi tyutor oldiga individual yondashuv masalasini ham qo‘yadi. 2025-yil ma’lumotlariga ko‘ra, oliy ta’lim tashkilotlarida 1,5 milliondan ortiq talaba tahsil olayotgan bo‘lib, shundan 782 917 nafari xotin-qizlardir [5; 9]. Milliy statistika ma’lumotlarida 2025-yilda talaba qizlar soni 782 917 nafar, erkaklar soni esa 752 089 nafar ekani ko‘rsatilgan [9; 10]. Bu holat talaba kontingentining katta va turli guruhlardan iborat ekanini ko‘rsatadi. Shu sababli tyutor talabalarning ijtimoiy sharoiti, ta’limdagi ehtiyojlari va rivojlanish maqsadlarini hisobga olgan holda individual muloqot olib borishi zarur.

Zamonaviy tyutorlikni uchta o‘zaro bog‘liq yo‘nalish orqali tavsiflash mumkin: mentorlik, innovatsiya va ijtimoiy mas’uliyat. Mentorlik talabaning mustaqil rivojlanishiga yo‘l ochsa, innovatsiya tyutorlik xizmatlarini zamonaviy va qulay shaklga olib keladi, ijtimoiy mas’uliyat esa talabaning jamiyatdagi faol ishtirokini kuchaytiradi. O‘zbekiston oliy ta’lim tizimida talabalar sonining 2017-yildagi qariyb 279 ming nafardan 2025-yilda 1,7 million nafardan oshgani sharoitida bunday yondashuvning ahamiyati yanada ortmoqda [6; 7]. Demak, tyutorni faqat ma’muriy vazifalarni bajaruvchi xodim sifatida emas, balki talabaning bugungi ta’lim jarayoni, shaxsiy rivojlanishi va kelajakdagi kasbiy hamda ijtimoiy faoliyati o‘rtasidagi bog‘lovchi ko‘prik sifatida shakllantirish zamonaviy oliy ta’limning muhim vazifalaridan biridir.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, zamonaviy tyutor talabaning faqat ta’lim jarayonini kuzatuvchi emas, balki uning shaxsiy, kasbiy va ijtimoiy rivojlanishini qo‘llab-quvvatlovchi muhim hamroh hisoblanadi. Oliy ta’limda talabalar sonining ortib borishi tyutorlik faoliyatida individual yondashuv, samarali muloqot va zamonaviy texnologiyalardan foydalanishga bo‘lgan

ehtiyojni yanada kuchaytirmoqda. Mentorlik yondashuvi orqali talabaning mustaqil fikrlashi, muammolarni hal qilish qobiliyati va kelajakdagi kasbiy yo‘nalishini belgilashiga amaliy yordam berish mumkin. Shu sababli, birinchi navbatda, har bir talaba uchun uning o‘qishdagi natijalari, qiziqishlari, kasbiy maqsadlari va mavjud muammolarini aks ettiruvchi individual rivojlanish kartasini joriy etish va uni tyutor tomonidan har oy tahlil qilib borish maqsadga muvofiq. Ikkinchidan, tyutor va talaba o‘rtasidagi ishlarni tizimli tashkil etish uchun yagona elektron monitoring platformasini yaratib, unda talabaning o‘zlashtirishi, murojaatlari, uchrashuvlari va ijtimoiy faolligini muntazam qayd etish hamda muammosi aniqlangan talabalar bilan alohida ishlash tizimini yo‘lga qo‘yish zarur. Uchinchidan, tyutorlarning kasbiy salohiyatini oshirish uchun har semestrda kamida ikki marotaba mentorlik, psixologik muloqot, raqamli texnologiyalar va sun’iy intellektdan foydalanish bo‘yicha amaliy treninglar tashkil etish lozim. Ana shunday yondashuv tyutorlik faoliyatini oddiy nazorat va maslahat berishdan talabaning bugungi imkoniyatlari bilan kelajakdagi kasbiy va ijtimoiy maqsadlarini bog‘lovchi samarali tizimga aylantirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori, 09.09.2021 yildagi 563-son. “Respublika oliy ta’lim muassasalarida talabalarni turar joy bilan qamrab olish darajasini oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”. https://lex.uz/ru/docs/-5622798
2. O‘zbekiston Respublikasi Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirligi, O‘zbekiston Respublikasi Mehnat vazirligi, O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligining Qarori, 21.02.2017 yilda ro‘yxatdan o‘tgan, ro‘yxat raqami 2859. “Oliy ta’lim muassasalari boshqaruv, texnik, xizmat ko‘rsatuvchi va o‘quv-yordamchi xodimlarining namunaviy shtatlarini tasdiqlash to‘g‘risida”. https://www.lex.uz/uz/docs/-3120811
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni, 08.10.2019 yildagi PF-5847-son. “O‘zbekiston Respublikasi oliy ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”. https://lex.uz/docs/-4545884
4. O‘zbekiston Respublikasining Qonuni, 23.09.2020 yildagi O‘RQ-637-son. “Ta’lim to‘g‘risida”. https://lex.uz/docs/-5013007
5. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. Oliy ta’lim tashkilotlarida talabalar soni. SIAT ma’lumotlar bazasi. https://siat.stat.uz/data/1357/
6. O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi. 2025-yil davomida oliy ta’lim tizimida amalga oshirilgan ishlar va erishilgan natijalar. — OTFIV. https://gov.uz/oz/edu/news/view/112657
7. O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi. Oliy ta’lim sohasidagi hisobotlar. https://gov.uz/oz/edu/pages/hisobotlar
8. O‘zbekiston Respublikasi Yoshlar siyosati va sport vazirligi. Yoshlarning bo‘sh vaqtini mazmunli tashkil etish bo‘yicha 2025-yil sarhisobi. — https://gov.uz/oz/yoshlar/news/view/117798
9. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. Oliy ta’lim tashkilotlarida talabalar soni — ayollar, 2025-yil. — SIAT statistik ma’lumotlari. https://siat.stat.uz/data/699/
10. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. Oliy ta’lim tashkilotlarida talabalar soni — erkaklar, 2025-yil. — SIAT statistik ma’lumotlari. https://siat.stat.uz/data/698/